

Recensies

H.W.J. Volmuller, e.a., ed., *Nijhoffs geschiedenislexicon. Nederland en België* ('s-Gravenhage, Antwerpen: Martinus Nijhoff, 1981, 655 blz., f 135,—, ISBN 90 2479 078 6).

Naslagwerken zijn over het algemeen nuttige hulpmiddelen bij onderwijs en onderzoek. Een lexicon voor de geschiedenis van Nederland en België (ook Luxemburg krijgt enige aandacht) is dan ook – in zekere zin bij voorbaat – een welkome aanvulling op het samenstel aan hulpmiddelen waarover wij beschikken. Dit te meer daar iets van deze aard en omvang tot nu toe ontbrak. Alleen herhaalde ernstige ontsporingen in de tekst zouden tot een werkelijk negatief oordeel kunnen leiden. De samensteller, H.W.J. Volmuller, heeft echter een jarenlange ervaring in het genre als medewerker aan de Oosthoek-encyclopedie. De redactie daarvan werkte bovendien aan dit lexicon mee. Ook in dit opzicht was vertrouwen dus reeds tevoren gewettigd. Dit vertrouwen bleek gerechtvaardigd. Bij steekproeven en gebruik zijn mij nauwelijks fouten opgevallen. Van één kan ik het niettemin niet nalaten er melding van te maken. Het is onjuist te zeggen dat Johan Brouwer aan Republikeinse zijde aan de Spaanse Burgeroorlog deelnam. Moge toch de positieve conclusie vooraf gaan: dit is een nuttig boek, omdat er veel informatie overzichtelijk bijeen is gebracht.

De samensteller spreekt in zijn 'Woord vooraf' (hij noemt het 'Voorwoord', maar mijn woordenboek vermeldt daarbij nog altijd dat het een germanisme is) de hoop uit, dat de gebruiker in de regel antwoord zal vinden op vragen, die hij aan het lexicon stelt. Vanzelfsprekend zal dat in sterke mate afhangen van de vragen. Gebruik gedurende bijna een jaar, herhaald bladeren en steekproeven leerden mij dat wie korte, zakelijke informatie zoekt met eigennamen als uitgangspunt vaak succes zal hebben. Reeksen van persoonsnamen, namen van organisaties, aardrijkskundige namen en van onder een speciale naam bekende gebeurtenissen (Acte van Seclusie en dergelijke) vormen de ruggegraat van dit lexicon. Bij de selectie is het accent zeer zwaar op de politieke geschiedenis gelegd. De sociaal-economische, juridische en kerkelijk-religieuze ontwikkelingen hebben daarnaast redelijk aandacht gekregen. Daarbuiten is het heel mager. Niet alleen kunst en literatuur zijn buiten beschouwing gebleven (dat wordt in het 'woord vooraf' aangekondigd), ook bijvoorbeeld de wetenschapsgeschiedenis is opvallend zwak vertegenwoordigd. Meer in het algemeen zou men deze beperking kunnen omschrijven als zeer weinig aandacht voor de cultuurgeschiedenis.

Voldoet de tekst bij de eigennamen over het algemeen goed, bij de begrippen, waarvan ook een reeks is opgenomen, is noch de selectie noch de tekst bijzonder bevredigend. Wie snel een goede definitie of omschrijving van een bepaald begrip zoekt, zal niet steeds tevreden het lexicon na raadpleging weer terzijde leggen. Dat althans was mijn ervaring. Het-

zelfde geldt voor diegene, die het lexicon zou willen gebruiken om snel een overzicht te krijgen van een bepaald probleem uit of tijdvak van de geschiedenis van één van beide landen. Ik slaagde er bijvoorbeeld niet in een duidelijk overzicht samen te stellen, op basis van het lexicon, van de richtingenstrijd binnen de Nederlands Hervormde Kerk in de negentiende eeuw (de vele afscheidingen en splitsingen zijn wel goed te vinden met een stamboompje van gereformeerden in vele soorten). Overigens kan men tegenwerpen dat een lexicon als dit niet in de eerste plaats bestemd is voor het snel verkrijgen van overzichts-kennis op allerlei gebieden. Die tegenwerping lijkt mij op zichzelf juist, maar het zou wel prettig zijn geweest (en in beginsel realiseerbaar) als het toch mogelijk zou zijn geweest.

Hoe moeilijk het is, bij het samenstellen van een lexicon (en voor veel andere hulpmiddelen geldt hetzelfde) in alle opzichten consequent, evenwichtig en trefzeker in de formulering te zijn, wordt duidelijk als men, zoals ondergetekende, dit lexicon gedurende bijna een jaar op de schrijftafel heeft liggen, het met opzet zoveel mogelijk gebruikt en het tegelijkertijd met een extra kritische aandacht bekijkt. Vele eigenaardigheden vallen dan op, die even zo vaak vragen naar het waarom oproepen. Het gaat niet om echte fouten, niet om ernstige gebreken, maar het gebeurt wel vaak. Ik doe een greep uit vele voorbeelden. Het trefwoord *Vaderlandse Geschiedenis* (wie – maar dat terzijde – zou dat opslaan en met welk doel?) meldt: ‘Nu verstaan we onder vaderlandse geschiedenis de geschiedenis van Nederland en België met inbegrip voor de Waalse gewesten en, voor zover nodig, van Luxemburg’. Weinigen zullen dat als een adequate omschrijving beschouwen. Wie trouwens zou in dit lexicon naar een omschrijving van *Pluimgraaf* zoeken? Waarom zijn de opzet en omvang van de tekst bij respectievelijk België en Nederland zo uiteenlopend? En waarom komt in de jaartallenlijst bij Nederland 1572 niet voor, maar bijvoorbeeld 1864 (comptabiliteitswet Fransen van de Putte) wel? Waarom is er wél een lijst van bisschoppen van Utrecht tot 1600, maar zoekt men tevergeefs naar een overzicht van Nederlandse bisschoppen na 1853 (om over de Belgische maar te zwijgen)? Welke selectiecriteria zijn toegepast als gevolg waarvan onder de 15 titels, die bij de ‘Tweede Wereldoorlog’ voor Nederland gegeven worden, L.L. von Münching, *De Nederlandse koopvaardijvloot in de Tweede Wereldoorlog* (1978) wél voorkomt, maar bijvoorbeeld J. Presser, *De ondergang* (1965) niet? Hoe komt het dat W. Drees Jr. meer ruimte krijgt toebedeeld (31 regels) dan zijn zoveel belangrijker vader, W. Drees Sr., (29 regels)? En, tenslotte, waarom zijn alleen bij politici ook nog levende personen opgenomen, met gevolg dat bijvoorbeeld W. Meijer, R. Lubbers en H. Wiegel wel voorkomen, maar B.H. Slicher van Bath, om er slechts één te noemen, niet? (Gestorven vakgenoten van enige betekenis zijn keurig opgenomen).

Deze lijst is naar believen uit te breiden. Het is al gezegd: echt ernstig is het niet, maar voor een schoonheidsprijs heeft het lexicon zich wel uitgeschakeld. Het maakt de indruk een gevolg te zijn van onvoldoende doordenking en rust bij de samenstelling (alles overigens onder de erkenning, dat een kritiek als deze iets gemakkelijks heeft). Wellicht is er onder een grote tijdsdruk gewerkt. Dat zou niet onbegrijpelijk zijn. Als het idee eenmaal gerezen is en een uitgever is bereid, dan is de drang om op te leveren meestal groot! Het blijft jammer. Maar laat ik niet in mineur eindigen. Deze opmerkingen staan herhaling van het al eerder neergeschreven eendoordeel niet in de weg: een nuttig boek.

J.C.H. Blom

P.A.M. Geurts en F.A.M. Messing, ed., *Theoretische en methodologische aspecten van de economische en sociale geschiedenis*, I en II (Geschiedenis in veelvoud, VII, VIII; Den